

*Sakralność i patos jako cechy poezji oświecenia (na przykładzie tłumaczeń psalmów Michaiła Łomonosowa i Franciszka Karpińskiego)**

JOANNA GORZELANA**

1. Wstęp

Oświecenie w całej Europie charakteryzowało się racjonalizmem światopoglądowym, który przejawiał się głównie w nauce, ale także w literaturze. Nie wykluczał on jednak twórczości religijnej. Błędne jest więc mniemanie, że nie powstała oświeceniowa literatura religijna (Бухаркин 2016: 57–69, Klimowicz 1972: 99). Zarówno w Polsce, jak i w Rosji w XVIII wieku wybitni pisarze tworzyli także poezję konfesyjną. W ostatnich latach ukazała się monografia dotycząca polskiej poezji religijnej w Oświeceniu (Gorzelana 2016). Natomiast w nowych rosyjskich publikacjach, przykładowo Pierta Jewgieniewicza Bucharkina, podkreśla się, że poezja religijna wybitnego przedstawiciela rosyjskiego

* Niniejszy artykuł oparty został na mojej pracy licencjackiej „Сравнительный анализ текстов Михаила Ломоносова и Францишка Карпиньского”, napisanej w Zakładzie Literatur Wschodniosłowiańskich na Uniwersytecie Zielonogórskim w 2019 roku pod kierunkiem prof. dra hab. Andrzeja Ksenicza.

** <https://orcid.org/0000-0001-7368-6187>, Uniwersytet Zielonogórski, Polska, J.Gorzelana@ifp.uz.zgora.pl

klasycyzmu Michaiła Wasilewicz Łomonosowa łączyła się z racjonalizmem i rozumowym zgłębianiem kondycji człowieka:

Впрочем, все духовые оды – вне зависимости от модификаций – обращены к Богу; в них проблемы рассматриваются строго под углом зрения Божественного присутствия в мире и человеческих попыток его прочувствовать и осознать (Бухаркин 2011: 8).

Łomonosow pisał interesujące wiersze religijne, będące świadectwem postrzegania świata przez oświeceniowego naukowca i poetę.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie językowych cech stylu religijnego w wybranych tekstach poetyckich Oświecenia. Praca ma charakter porównawczy, przedmiotem jej będą psalmy tłumaczone przez dwóch poetów epoki – rosyjskiego klasyka Michaiła Łomonosowa (Łомоносов 1965; Бухаркин 2011) i polskiego sentymentalistę Franciszka Karpińskiego (Karpiński 1786). Uwzględnimy również poglądy językowe, które poeci głosili i stosowali w swych przekładach. Rozpatrując stosowne warstwy słowne, odwołamy się do teorii pól semantycznych (Pisarek 1967: 493–516; Новиков 1987: 73–80). W analizie materiału językowego wykorzystamy słowniki zawierające leksykę z epoki (Linde 1807–1812; Дьяченко 1998).

Oryginalny *Psalterz*, będący podstawą interesujących nas tłumaczeń-parafraz, wchodzi do kanonu biblijnego. Jest to księga religijnych hymnów, których autorstwo przypisuje się królowi Dawidowi. Biblia, uznawana za natchnioną przez Boga, została zapisana przez różnych ludzi. Jej teksty odzwierciedlają dojrzałość literacką autorów, ich styl, obrazowanie, postrzeganie świata. Jak pisze Antoni Markunas: „В них можно узнать отпечатки каждого из них – стиль, темперамент [...], наблюдательность, литературную зрелость, образ жизни” (Markunas 1994: 51).

Autorzy badanych tu przekładów zachowali sakralny charakter psalmów, ale w ich parafrazach można dostrzec różnice w postrzeganiu świata. Odmienne w obu wypadkach jest także odniesienie do Boga i człowieka. Inny obraz świata wynikać może z różnych doświadczeń życiowych twórców (Łомоносов 1965: 5–22; Chachulski 2005: 5–28). Karpiński przełożył cały *Psalterz* i wydał go w 1786 roku. Planował przy tym, że będzie on wykorzystywany w liturgii kościelnej (Karpiński 1786: 6–7 [nlb]). Natomiast Łomonosow z całego *Psalterza* przetłumaczył tylko siedem psalmów.

W niniejszej pracy porównamy tłumaczenia tylko tych psalmów, które zostały przełożone przez obu poetów. Są to następujące teksty Łomonosowa:

Преложение псалма 1 (Л11)¹, *Преложение псалма 14* (Л14), *Преложение псалма 26* (Л26), *Преложение псалма 34* (Л34), *Преложение псалма 70* (Л70), *Преложение псалма 143* (Л143), *Преложение псалма 145* (Л145) (Ломоносов 1965: 201–216) oraz Karpińskiego: *Psalm 1* (K1), *Psalm 14* (K14), *Psalm 26* (K26), *Psalm 34* (K34), *Psalm 70* (K70), *Psalm 143* (K143) i *Psalm 145* (K145) (Karpiński 1786: 2, 33–34, 66–68, 89–93, 193–196, 212–214).

Jak wynika z badań dotyczących stylu religijnego w językach polskim, słowackim czy ukraińskim, charakteryzuje się on określonymi cechami stylowymi. Wśród najczęściej wymienianych należy wskazać: sakralność, hieratyzm, emocjonalność, szablonowość, dialogowość (Бабич 2000: 246–255; Гадамски 2017: 229–250; Gorzelana 2016; Mistrík 1992: 82–89; Wojtak 1992: 90–97). Przyjmujemy, że twórczość religijna Łomonosowa i Karpińskiego także odznacza się tymi cechami. W dalszej części niniejszego tekstu przedstawimy wybrane cechy stylu religijnego i ich wyznaczniki językowe występujące w poezji religijnej obu twórców.

Styl religijny zakłada postawę teocentryzmu. Wiąże się ona z wiarą w to, że Bóg istnieje i stanowi dla człowieka najważniejszą osobę. Na płaszczyźnie językowej cechą wskazującą na teocentryzm jest sakralność, a jej wyznacznikiem może być leksyka. W pierwszej części analizy skupimy się na leksyce z wybranych pól wyrazowych związanych ze sferą *sacrum*.

W związku z tym, że obaj poeci, których teksty analizujemy, wypowiadali się na temat twórczości poetyckiej, uznaliśmy za istotne skonfrontowanie ich poglądów teoretycznych z napisanymi utworami. Zwracali oni uwagę na hieratyzm i prostotę. Cechy te można rozpatrywać wspólnie. Irena Bajerowa przedstawia hieratyzm obecny w tekstach religijnych jako cechę stopniowaną, występującą w różnym nasileniu (Bajerowa 1988: 17). Hieratyzm definiowany jest w rozmaity sposób (Makuchowska 2017: 251–268); wyraża się m.in. na płaszczyźnie estetycznej języka. W tekstach religijnych świadczy o szacunku człowieka wobec Boga.

Łomonosow napisał przełomowe dla rozwoju rosyjskiego języka literackiego artykuły-programy². W niniejszej pracy odwołam się do tekstu *О пользе книг церковных в российском языке* (Ломоносов 1965: 486–500), w którym rosyjski twórca postawił problem kanonu leksyki poetyckiej. Twierdził on,

¹ W nawiasie podajemy stosowany dla tekstu skrót.

² Przykładowo: *Риторика* (1748 r.), *Российская грамматика* (1764 r.), *Письмо о правилах российского стихотворства* (1739 r.).

że leksyka powinna być dostosowana do gatunku i stylu (*умиль*) literackiego. Przekonywał, że w stylu wysokim poezji rosyjskiej można wykorzystywać słownictwo cerkiewne:

[...] российский язык чрез употребление книг церковных по приличности имеет разные степени, *высокой, посредственной и низкой*. Сие происходит от трех родов речений российского языка. К первому причитаются, которые у древних славян и ныне у россиян общеупотребительны, например: *бог, слава, рука, ныне, почитаю*.

[...] От рассудительного употребления и разбору сих трех родов речений рождаются три штиля, *высокой, посредственной и низкой*. **Первой составляется из речений славенороссийских** [wyróżnienie – J.G.], то есть употребительных в обоих наречиях, и из славенских, россиянам вразумительных и не весьма обветшалых. Сим штилем составлять должны героические поэмы, оды, прозаичные речи о важных материях, которым они от обыкновенной простоты к важному великолепию возвышаются. Сим штилем преимуществует российский язык перед многими нынешними европейскими, пользуясь **языком славенским из книг церковных** [wyróżnienie – J.G.] (Ломоносов 1965: 496–497).

Ody, a wśród nich psalmy, które należą do stylu wysokiego, mogą – zgodnie z teorią Łomonosowa – wykorzystywać leksykę słowiańską pochodzącą z ksiąg cerkiewnych. Analizując psalmy w tłumaczeniu rosyjskiego poety, zwrócimy uwagę na słowa o takiej proveniencji.

Karpiński mówił o wyznacznikach dobrego stylu w pracy *O wymowie w prozie albo wierszu* (Karpiński 1806)³. Była ona odpowiedzią na konkurs mający wyłonić polski podręcznik retoryki (Magryś 2010: 96–110). Autor nie dał w nim jednak konkretnych wskazówek dotyczących sposobu pisania. Polecił odwoływać się do natury:

[...] to, co najbardziej w wyrazach ich [pięknych pism – J.G.], podoba się, będzie bez wątpienia proste i każdemu do wyrozumienia łatwe, a tylko sercem i imaginacją naszą poruszające. Na co zawikłane robić piękne wyrażenia? **Idźmy** w tej mierze **drogą natury** [wyróżnienie – J.G.], która wszystko, co najpiękniejszego jest, na wierzch oczom naszym wystawuje [...]. Dlatego uczyć się potrzeba **pięknej** i **wysokiej** zarazem **prostoty** [wyróżnienie – J.G.], która kiedy (jak powinna) z serca wypłynie [...] (Karpiński 1806: 28).

Drugim wyznacznikiem prostoty powinno być szczere serce człowieka. Czytając powyższe wskazania poety, można oczekiwać, że jego twórczość nie będzie mieć cech hieratyzmu, ale dążyć będzie do naturalności.

³ Tekst został wydrukowany po raz pierwszy w 1782 roku.

W związku z powyższymi wypowiedziami poetów, analizując ich poezję religijną, przedstawimy obok wyznaczników sakralności wyznaczniki hieratyzmu. Porównamy ich występowanie w tekstach Karpińskiego i Łomonosowa. Zakładamy, że tłumaczenia Karpińskiego zdominowane będą przez prostotę, natomiast przekłady Łomonosowa – zgodnie z jego zasadą trzech *умилей* – wykazywać winny cechy hieratyzmu.

2. Analiza materiału

Odwołując się do publikacji dotyczących stylu poezji religijnej, przyjmujemy, że charakteryzuje się ona teocentryzmem, co znaczy, iż Bóg znajduje się w centrum ludzkiej uwagi. Na płaszczyźnie językowej teocentryzm ujawnia się przez leksykę wskazującą na związek z *sacrum*. W psalmach spotykamy zatem określenia związane z Absolutem i takie określenia człowieka, które świadczą o jego relacjach z Bogiem.

W pierwszej kolejności przedstawimy, w jaki sposób poeci nazywali Boga, który jawi się jako najważniejsza osoba tekstów religijnych. Interesujące jest to, że tłumacząc te same teksty wyjściowe, poeci w różny sposób nazywają Boga. Karpiński w analizowanych psalmach wykorzystuje 5 leksemów wskazujących na Absolut: *Pan* (24×)⁴, *Bóg* (12×), *Twórca* (1×), *Prawda* (1×) i *Obrońca* (1×). Określenia te stosuje 39 razy. Nazw Absolutu w tych samych psalmach Łomonosowa jest znacznie więcej niż u Karpińskiego. Rosyjski poeta wprowadza 16 leksemów nazywających Boga, pojawiają się one 59 razy. Najczęściej są to słowa: *Господь* (18×), *Бог* (12×) i *Творец* (5×). Określenia te są analogiczne do określeń stosowanych przez Karpińskiego. Wskazują one na to, że Bóg jest stwórcą człowieka i gospodarzem – panem całego świata. Nazwy te wskazują na rolę Boga w świecie. Przyjmujemy, że wysoka frekwencja leksemów *Pan* i *Господь* u obu poetów jest świadectwem ich przeciwstawiania się poglądom deistów.

Łomonosow stosuje też rzeczowniki: *Спаситель* (4×), *Зиждитель* (4×), *Покровитель* (4×), *Заступник* (3×) i przymiotnik *Всевышний*⁵ (2×). Posługiwanie się tymi nazwami wskazuje na przekonanie poety o tym, że Bóg nie tylko stworzył człowieka i jest jego panem, ale także ocalił go przed nieszczę-

⁴ W nawiasie podano liczbę użyc leksemu.

⁵ Jest to określenie Boga jako stojącego wyżej niż wszyscy (Lewicki 2002: 90).

ściem, opiekuje się nim i chroni go przed złem. Przykładowo w *Psalmie 34*, w którym Karpiński używa tylko słowa *Pan*, Łomonosow wprowadza cztery inne określenia Boga: *Зиждитель*, *Покровитель*, *Заступник* i *Спаситель*:

Łomonosow	Karpiński
Суди обидящих, Зиждитель , И от борющихся со мной Всегдашний буди Покровитель , Заступник и Спаситель мой. (Л134)	Osądź tych Panie , co mi kiedy szkodzą, Zwalcz tych, którzy mię wojować przychodzą. (K34)

W pozostałych tłumaczeniach Łomonosowa występują też następujące określenia Boga (użyte jednokrotnie): *Вседержитель*⁶, *Всевышний*, *Владыка*, *Милость*, *Отрада*, *Покров*, *Помощник*, *Пристанище*.

Obaj poeci rzeczowniki nazywające Boga rzadko określają epitetami. W grupie pojawiających się epitetów u obu poetów najczęściej obecne są zaimki dzierzawcze, które tworzą wyrażenia: *тój Bóg* (K70), *мой Бог* (Л134), *тój Оброńца* (K70), *мой Покровитель* (Л170), *тój Пан* (K34), *мой Помощник* (Л170), *мой Заступник* (Л134), *мой Спаситель* (Л134), *наш Господь* (Л134). Użycie zaimków pierwszej osoby (*тój/мой*, *наш*) w odniesieniu do Absolutu świadczy o bezpośrednich relacjach z Bogiem, do którego zwraca się podmiot liryczny.

Inne epitety spotykamy wyjątkowo, tworzą one następujące wyrażenia: *Bóg łaskawy* (K70), *Bóg błogosławiony* (K143), *Велик Господь* (Л134), *Всесильный Господь* (Л170), *Всевышний Владыка* (Л145), *Всецелый Творец* (Л126). Połączenia te informują nie tylko o mocy wielkiego Boga, ale także o jego hojności i wielkości. Znajdujące się w tej grupie leksemy zbudowane z przedrostka *все-* (*wsze-*) wskazują na jego transcendencję. Rosyjski poeta wykorzystuje w funkcji imienia Boga również przymiotniki substancywizowane zawierające ten przedrostek: *Всевышний* (Л126), *Всесильный* (Л145).

Obaj poeci nazywają Boga w sposób opisowy, tworząc peryfrazy. Połączenie *Пристанище души моей* (Л170) mówi o tym, że jest on obrońcą duszy podmiotu lirycznego, natomiast *Спаситель Царей* (Л143) wskazuje na ratowanie ludzi piastujących wysokie stanowiska w kraju. Polskie wyrażenia to *mocny тój Оброńца* (K70) – niesie informację o osobistej relacji z Bogiem podmiotu lirycznego. Karpiński w peryfrazach podkreśla także nie-

⁶ Zgodnie ze współczesnymi słownikami słowo *Вседержитель* oznacza sposób obrazowania Chrystusa w ikonografii jako króla i sędziego nieba, siedzącego na tronie (Lewicki 2002: 90).

skończoność oraz immanentny związek Boga z prawdą. Nazywa go *Bogiem wiekiem nieprzetrawnym* (K145) i *Prawdą niestworzoną* (K70).

W analizowanych tekstach spotykamy ponadto określenia istot nadprzyrodzonych, nazwy biblijne oraz określenia, które wyraźnie wskazują na relacje człowieka z Bogiem.

Po pierwsze, obaj poeci wskazują na osobę anioła. Samuel Bogumił Linde definiował leksem *anioł* w sposób następujący: ‘z greck. posłaniec, nazwisko to duchów niebieskich w piśmie znaczy posłańca’ (Linde 1807, t. 1: 18–19)⁷. Leksem występuje tylko w *Psalmie 34*, gdzie poeci opisują, jak anioł działa w imieniu Boga. Karpiński przywołuje leksem *anioł* tylko raz, bez dodatkowych określeń. Łomonosow słowa *ангел* używa dwukrotnie. Pojawia się ono u rosyjskiego autora z zaimkiem dzierżawczym *Ангел твоей*. Podkreśla to zależność anioła od Boga. Łomonosow stosuje też wyrażenie *мстятая рука*. Epitet *мстятая* ‘mścząca’ wskazuje na funkcję anioła, który w imię Boga wymierza karę:

Łomonosow	Karpiński
<p>Да сильный гнев твой злых восхитит, Как бурным вихрем легкий прах. И Ангел твой да не защитит Бегущих, умножая страх.</p> <p>Да помрачится путь их мглою, Да будет ползок и разрыт, И Ангел мстятую рукою Их, вслед гоня, да устрасит. (Л34)</p>	<p>Niech będą, jak proch wiatrem pogoniony, Niechaj je ciśnie Anioł z każdej strony, Niechaj im droga ośliźnie, ściemnieje; Niechaj strach Pański nad nimi srożeje. (K34)</p>

Polski poeta pisze tylko, że anioł może odrzucić złego człowieka, tak jak wiatr rozwiewa proch. Łomonosow do tego obrazu dodaje drugi, w którym anioł mściwą ręką ściga złych ludzi.

Po drugie, obaj poeci wykorzystują nazwy zapisane w Biblii. W *Psalmie 14* wprowadzili występujący w Biblii leksem *ближний*⁸ (2×) / *близни*⁹ (2×).

⁷ Podobnie w języku rosyjskim: ‘Бесплотное существо, посланник Бога, покровительствующий человеку добрый дух’ (Lewicki 2002: 45).

⁸ Rosyjski słownik definiuje leksem z informacją o odniesieniach religijnych: ‘всякий человек для другого’ (с точки зрения религиозно-нравственных представлений по отношению к другому) (Ушаков 1994, t. 1: 15).

⁹ D. Bieńkowska (2002: 58) zalicza leksem do biblizmów.

W obu językach słowo to wskazuje na bliską osobę, wobec której człowiek jest do czegoś zobowiązany:

Łomonosow	Karpiński
<p>Кто [...] Ближним не наносит бед, Хитрых сетей не сплетает, Чтобы в них увяз сосед; (Л14)</p> <p>Как брату своему, я тшился, Как ближним, так им угождать, (Л34)</p>	<p>Który bliźniego niczem nie zakrwawił, [...] Ten, co się w słowie bliźniemu uiści, Lichwą na biednym nie szuka korzyści, (K14)</p>

Ponadto w polskim tekście poeta przywołuje imię biblijnego króla Dawida (4×), którego uważa się za autora oryginalnych psalmów, np.:

Niech się nie cieszy wróg mój niebezpieczny,
Niechaj nie słyszę więcej jego mowy:
„Cieszmy się, **Dawid** nie podniesie głowy”. (K34)

Przypomnienie tej osoby w tłumaczeniu Karpińskiego podkreśla zależność od tekstu źródłowego. Natomiast brak odniesień do starotestamentalnego króla Dawida u Łomonosowa może wskazywać na to, że autor dążył do maksymalnej aktualizacji tekstu.

Kolejną wyodrębnioną grupą leksykalną związaną z sakralnością są określenia ludzi, które wskazują na relacje z Bogiem. Są to przymiotniki: *wierny* (2×), *праведный* (3×). Karpiński podkreśla zależność człowieka od Boga przez użycie zaimka *twój* w połączeniach *twój wierny* („Drogi twych wierznych sam strzeżesz, Panie” K1) i *twój sługa* (K26). Natomiast Łomonosow stosuje w drugim kontekście wyrażenie *грешный раб* – wskazuje ono nie tylko na niewolniczą zależność od Boga, ale także na świadomość własnej grzeszności¹⁰:

Łomonosow	Karpiński
<p>От грешного меня раба, Творец, не отвратися. (Л26)</p>	<p>Nie racz odwracać twej twarzy ode mnie, Twarzy, w tym gniewie od twego sługi. (K26)</p>

¹⁰ Więcej na ten temat piszę w artykule: *Jeden tekst czy dwa? Tłumaczenie Psalmu 26 Franciszka Karpińskiego i Michaila Wasiljewicza Łomonosowa* (Gorzelana 2020: 78–79).

Przymiotnik *грешный* ‘grzeszny’ pojawia się u tego poety także czterokrotnie w funkcji samodzielnej nazwy człowieka. Analogiczne formy wykorzystuje polski poeta, wprowadzając obok przymiotnika substancywizowanego *grzesz-ny* (1×) rzeczownik *grzesznik* (3×). W obu językach formy te derywowane są od słowa *грех/grzech* ‘przestąpienie przykazania bożego, sercem, słowem i uczynkiem’ (Linde 1808, t. 2: 794)¹¹, np.:

Łomonosow	Karpiński
От грешных взор свой отвращает И злобный путь их погубит. (Л1)	Drogi twych wiernych sam strzeżesz, Panie, A grzesznych zatrzesz i ślady. (K1)
Спаси меня от грешных власти И преступивших твой закон (Л70)	Boże mój! Z ręki wyrwij mię grzesznika , Z ręki, która tve prawa połamała. (K70)
Он грешных дерзкий путь скончает. (Л145)	A grzeszników ściga wszędy, Niszcząc ich głupie zapędy. (K145)

Na człowieka, który postępuje niewłaściwie i nie jest wierny Bogu, wskazują także przymiotniki: *bezbożny* (2×), *niebożny* (1×), *безбожный* (1×). Tworzą one wyrażenia: *безбожный сын* (K143) i *безбожна рука* (K143), *люди безбожные* (Л126). Konteksty odnoszą się do jednoznacznej sytuacji. Podmiot liryczny prosi mianowicie, aby Bóg uchronił go od takich ludzi. W rosyjskim tekście znajdujemy też określenie *преступивший твой закон* (Л70); wskazuje ono z kolei na człowieka łamiącego prawa Boże.

W analizowanych tekstach religijnych obecne są – co oczywiste – odwołania do kultu, definiowanego jako „ustalona forma oddawania czci bóstwu” (Langkammer 2001: 184)¹². W tym polu leksykalnym znajdują się m.in. określenia miejsc, w których odbywa się kult.

W rosyjskich tekstach miejscem kultu jest budynek; poeta stosuje nazwy: *храм* ‘budynek do służby bożej’¹³ (3×) i *светлый дом* ‘jasny dom’ (1×). Oprócz nich Łomonosow wprowadził wyrażenia: *священные горные места* ‘poświęcone wzgórza’ (1×), *селение свое* ‘wioska swoja’ (1×). Polski poeta wykorzystuje analogiczne określenia: *przybytek* (2×), *kościół* (1×), *dom twój* (1×), *dom jego* (1×), *dom swój* (1×), *góra* (1×), *góra święta* (1×). Przywołajmy przykłady:

¹¹ Подобно Ушаков 1994, t. 1: 622.

¹² Zob. Ушаков 1994, t. 4: 1186.

¹³ Zob. Ушаков 1994, t. 4: 1186.

Łomonosow	Karpiński
Господи, кто обитает В светлом доме выше звезд? Кто с тобою населяет Верх священный горних мест? (Л14)	Panie! kto mieszkać w twoim domu będzie? Lub kto na górze twej świętej usiedzie? (K14)
Я только от Творца прошу, Чтоб в храм его вселиться, И больше в свете не ищу, Как в оном веселиться. В селении своем покрыл Меня он в день печали. (Л26)	Przykrzę się Panu o jedną rzecz zgoła; Bym w domu jego mieszkał całe życie; Bym mógł nawiedzać próg jego kościola ; Bo on mię w swoim przybytku ukrywał, Kiedy mię los mój prześladował srogi. (K26)

Inne elementy związane z kultem wskazują na ofiarę, post i modlitwy. W *Psalmie 26* poeci piszą o ofierze. Łomonosow sięga po ogólne określenie *жертва* ‘ofiara’, podczas gdy Karpiński – po złożenie *całopalenie*. To słowo niesie informację o tym, że ofiara ulega całkowitemu spaleniu – tak składano ofiary w czasach biblijnych. Z kolei w *Psalmie 34* występują inne formy kultu: post, modlitwa i umartwienie. Poeci wykorzystali rzeczowniki abstrakcyjne: *post/noct*, *modlitwa/молитва*, *modły/мольба* i czasownik *смирять* ‘ukorzyć’. Prócz tego polski poeta stosuje rzeczownik konkretny *włosiennica*. Przykłady wskazują na ludzkie ukorzenie się i modlitwę:

Łomonosow	Karpiński
Я, жертву принося, зову Ему в псалмах согласных. (Л26)	[...] me całopalenia Oddam mu w środku okrzyku wdzięcznego (K26)
Но как они ослабевали, Тогда постом я и мольбой Смирял себя [...] (Л34)	Grubą odziałem włosiennicą ciało; Duszą mą postem korzyć zacząłem, I moje modły w mem łonie zamknąłem (K34)

Łomonosow używa leksemów *мольба* i *молитва* także w kontekście prośby, jaką psalmista zanosí do Boga w poczuciu zagrożenia ze strony ludzi i Bożego gniewu.

Избавь меня от злобных рук,
Склонись **молитвою** моею. (Л70)

Да взыдет пред тебя **мольба**,
И в гневе укротися. (Л26)

W polskim tłumaczeniu tych samych psalmów nie ma analogicznych przykładów stosowania leksemów *modły* i *modlitwa*.

Najczęściej obaj poeci zwracają się do Boga w modlitwie pochwalnej. Spotykamy leksemy: *chwała* (3×) / *хвала* (4×), *pochwalić* (1×) / *хвалить* (3×); występują one w połączeniach: *chwałę śpiewać* (K70), *zaśpiewać chwałę* (K34), *przydać chwały pienia* (K70), *pochwalić Boga* (K145), *превозносит хвалою* (Л170), *поведать хвалу* (Л170), *возвестить хвалу* (Л34), *хвалу воссылать* (Л145), *распространиться хвала* (Л170). Oto przykłady:

Łomonosow	Karpiński
Во храме возвещу великом Преславную хвалу твою, (Л34)	W zborze zaśpiewam wielkim chwałę twoją. (K34)
Хвалу Всевышнему Владыке Потщися, дух мой, воссылать ; (Л145)	Duszo moja! Pochwal Boga, (K145)
От уст моих распространится О истине твоей хвала , (Л70)	Niechaj twe usta chwałę twą śpiewają , Niech po wszystkie dni wielkość twą bez końca. (K70)

Boża chwała kojarzy się w psalmach z czynnością śpiewania. Łomonosow stosuje następujące czasowniki: *петь* (1×), *воспевать* (4×), *гласить* (1×), *возглашать* (2×), *прославлять* (4×), *приносить* (*песнь*, *псалом*) i rzeczowniki: *глас* (4×), *песня* (3×), *псалом* (3×)¹⁴. W polskim tłumaczeniu także występują liczne czasowniki wskazujące kontekstowo na modlitwę pochwalną: *śpiewać* (8×), *zaśpiewać* (1×), *opiewać* (1×) oraz rzeczowniki: *śpiewanie* (1×), *pieśń* (2×), *pienie* (2×), *wołanie* (3×). Oto przykłady:

Łomonosow	Karpiński
Превозносит твою державу И воспевать на всякий час Великолепие и славу От уст да устремится глас . (Л170)	Twórco! czegoś mię uczył od młodości, To dziś opiewam dziwne twoje sprawy! (K70)
Я буду петь в гремящем лике О нем, пока могу дышать. (Л145)	[...] rzecz jest twoja Śpiewać Panu , duszo moja! (K145)

¹⁴ Nie wliczamy użyć w tytułach.

Łomonosow	Karpiński
Но я, о Боже, возглашу Тебе песнь нову повсечасно; Я в десять струн тебе согласно Псалмы и песни приношу. (Л143)	Nowąc pieśń złoże , Panie! na niebie; Śpiewać ci będę Boga mego; (K143) Śpiewać mu będę nieustanne pienia , A on wysłuchał głos wołania mego. (K26)
И, прославляя беспременно, В псалмах и песнях возглашу. (Л170)	Śpiewać cię będę, Prawdo niestworzona! Usta się moje ucieszą w śpiewaniu. (K70)

W polskim tekście spotykamy także następujące słowa i połączenia wyrazowe związane z oddawaniem Bogu czci: *zwać Boga* (K14), *zawołać* (K34), *okrzyk wdzięczny* (K26), *opowiadać sprawiedliwość* (K70), *głosić* (prawdę) (K70).

Warto zauważyć, że w analizowanych tekstach częściej występują fragmenty wskazujące na modlitwę w kontekście radości i oddawania Bogu chwały niż związane ze skargą i cierpieniem. Jeśli przywołamy w tym miejscu uwagi badaczy życia i twórczości Łomonosowa, przykładowo Aleksandra Antonowicza Morozowa (Ломоносов 1965: 27), mówiące o tym, że poeta przekładał te psalmy, które odzwierciedlały jego trudną sytuację, to można wnioskować, że jego teksty są dowodem głębokiej religijności. Ten oświeceniowy poeta, mimo swojego niełatwego położenia, podkreśla wszechmoc i chwałę Boga. Tłumaczenia te są świadectwem wielkiej wiary w opiekę wszechmogącego Boga.

W tekstach religijnych spotykamy też leksem *święty*. Słowo to można łączyć ze znaczeniem ‘dobro’ i ‘związany z Bogiem’ (Lewicki 2002: 241–246). W przeanalizowanych polskich i rosyjskich tłumaczeniach występuje przymiotnik *święty* (1×) i *святой* (6×) w funkcji epitetu. Łomonosow określa tym przymiotnikiem przede wszystkim rzeczowniki abstrakcyjne: *правда* (np. Л34), *истина* (Л34), *закон* (Л26). Często, jak zaimek dzierżawczy, leksem *święty* wskazuje na przynależność do Boga, np.:

Восстани, Господи Зиждитель,
 Взойди на твой **святы́й престол**
 И буди нашей при решитель,
 Спаси от нестерпимых зол
 Подвигнись **правдою святою**,
 Суди нас, Господи, суди. (Л34)

Leksem *святой* określa *престол* ‘tron’ – atrybut wskazujący na Boga, ale może też odnosić się do narodu wybranego w połączeniu z leksemem

народ (np. Л170). Wskazuje wtedy, że naród jest pod opieką Boga. Interesujące, że polski poeta wykorzystuje ten leksem tylko w odniesieniu do miejsca kultu: *święta góra* (K14). W polskim tłumaczeniu leksem nie odnosi się bezpośrednio do Boga; może to wskazywać na inną świadomość religijną, która zakłada, że to, co pochodzi od Boga, jest *a priori* święte i zbędne jest przypominanie tego faktu.

Dostojeństwo uroczystej ody wynika z harmonii między poważnym tematem i złożoną formą. Hieratyzm wskazuje na powagę, godność, szacunek. Językowe wyznaczniki tej cechy, jako elementy charakteryzujące styl wysoki, były wielokrotnie definiowane w klasycyzmie.

Wśród tropów stylistycznych, które służą uwzniośleniu, poczesne miejsce zajmuje oczywiście metafora. Także w przywoływanych psalmach występuje ten trop. Już w *Psalmie 1* poeci odwołują się do metafory życia jako drogi. Piszą o tym, że Bóg ochrania drogi sprawiedliwych, a drogi grzesznych niszczy. W *Psalmie 26* psalmista prosi natomiast Boga o pomoc w życiu. Miałaby ona oznaczać prostowanie drogi życia. W języku polskim prośba wyrażona jest podwójnie¹⁵: Poeta stosuje synonimiczne połączenia: *prostuj ścieżki* i *napisz, jak chodzić w drodze*:

Łomonosow	Karpiński
Господь на праведных взирает И их в пути своем хранит; От грешных взор свой отвращает И злобный путь их погубит. (Л1)	Drogi twych wiernych sam strzeżesz, Panie, A grzesznych zatrzesz i ślady. (K1)
Настави , Господи, на путь Святым твоим законом. (Л26)	Napisz mi prawo, jak w tej drodze chodzić , Prostuj me ścieżki na złość wrogom moim. (K26)

Oprócz wzmiankowanych obrazów drogi występujących w obu przekładach Łomonosow ukazuje także zniszczenie przez Boga drogi grzeszników – *дерзкого пути грешных* (Л145). Karpiński natomiast stosuje wyrażenia *droga życia* (K145) i *droga prawa* (K14). Obie metafory przedstawiają życie człowieka. Metafora życia jako drogi należy do literackich toposów. Jej zastosowanie w poezji religijnej z jednej strony wydawać się może banalne, ale z drugiej podkreśla uniwersalność i powagę tematu.

¹⁵ Więcej o tej prośbie piszę w artykule: *Jeden tekst czy dwa? Tłumaczenie Psalmu 26 Franciszka Karpińskiego i Michaila Wasiljewicza Łomonosowa* (Gorzelana 2020: 76–77).

W psalmach, podobnie jak w innych gatunkach poezji religijnej, występują także porównania. Niektóre z nich wprowadzają wyraźną powagę. Zarówno w tłumaczeniach Karpińskiego, jak i Łomonosowa spotykamy porównania o takiej funkcji. Przykładowo w *Psalmie 1* znajduje się porównanie prawego człowieka do drzewa. Obaj poeci zaczerpnęli je z tekstu pierwotnego¹⁶. Ich decyzja o posłużeniu się tym obrazem była świadoma. Założyli, że taki obraz w sposób wyrazisty podkreśla wartość dobrego człowieka:

Łomonosow	Karpiński
Как древо, он распространится, Что близ текущих вод растет, Плодом своим обогатится, И лист его не отпадет. (Л1)	Taki, podobny drzewu nad rzeką, Co daje owoc w swym czasie. I liście jego nigdy nie ścięką, I co rozpocznie, uda się. (K1)

Natomiast w *Psalmie 143* poeci wykorzystali porównanie, w którym przedstawiono obraz synów i córek ludzi bezbożnych. Łomonosow maluje obraz wyraźniej, porównuje on synów do kwitnącego drzewa oliwnego, a bogactwo odzieży córek zestawia ze świątynią ozdobioną złotem. W polskim tłumaczeniu poeta porównuje synów z bliżej nieokreślonymi młodymi gałązkami, a córki – z przybranymi drogo obrazami. Oto fragmenty *Psalmu 143*:

Łomonosow	Karpiński
Избавь меня от хищных рук И от чужих народов власти: Их речь полна тщеты, напасти; Рука их в нас наводит лук. Подобно масличным древам Сынов их лета процветают, Одеждой дщери их блистают, Как златом испещренный храм. [...] Счастлива жизнь моих врагов! Но те светлее веселятся, [...] Которым Вышний сам покров. (Л143)	Wyrwij mię z ręki bezbożnych synów, Ich o próżnościach usta gadają! Ich ręka samych pełna złych czynów, Syny jak roszcзки w domu wzrastają. Córki ich chodzą z twarzą złożoną, Jako obrazy przybrane drogo; [...] Taki lud każdy szczęśliwym sądzi, [...] Ale według mnie w swem zdaniu błądzi, Ten lud szczęśliwy! z którym ty, Panie! (K143)

W obu porównaniach bogactwo i piękno bezbożnych zestawione jest ze szczęściem tych, którymi opiekuje się Bóg.

¹⁶ Por. *Псалтирь на церковнославянском языке*, http://www.my-bible.info/biblio/bib_tsek/psaltir.html#g1 (dostęp: 01.05.2019); *LiberPsalmorum*, <http://vulsearch.sourceforge.net/html/Ps.html> (dostęp: 01.05.2019).

Wśród środków stylistycznych użytych w tłumaczonych psalmach na uwagę zasługują pytania retoryczne. Podkreślają one wyrazistość obrazu poetyckiego (Тимофеев, Тураев 1974: 324). Najczęściej pytania te zadaje psalmista – są to pytania o wielkość i wszechmoc Boga. Czasami pytanie takie towarzyszy prośbie o wsparcie. Ma być argumentem, aby Bóg pokazał swą wszechmoc, pomagając psalmiście, np.:

Łomonosow	Karpiński
Господь – Спаситель мне и свет: Кого я убоюсь? Господь сам жизнь мою блюдет: Кого я устрашуся? (Л126)	Pan światło moje, Pan moje zbawienie; Kogoż się złąknę? on mi życia broni; (K26)
Твоя держава возвестится И Господа мною до небес. О Боже, кто тебе сравнится Великим множеством чудес? (Л170)	Nie opuszczaj mię! wszak żeś Bóg łaskawy. Aż pokoleniom, co po nas nastaną, Jak zmożę, twojej mocy nie wyłożę, Sprawiedliwości; i tych, co doznano Dziwnych spraw twoich! Któż ci równy, Boże? (K70)
О Боже, что есть человек? Что ты ему себя являешь, И так его ты почитаешь, Которого толь краток век. Он утро, вечер, ночь и день Во тщетных помыслах проводит; И так вся жизнь его проходит, Подобно как пустая тень. (Л143)	Cóż jest człek? Że mu dałeś się poznać? Co syn człowieczy? Że tak ważony? Człowiek jest próżność i cień dni jego: Jakże ja wrogów wytrzymam burzą? (K143)

W tekście Karpińskiego psalmista prosi też Boga o to, by zadeklarował, że jest jego obrońcą: „A potem rzeknij duszy mojej, Panie:/ «Jam jest twą twierdzą i cóż ci się stanie?»» (K34). To pytanie retoryczne zadane przez samego Boga wyraża powagę i zaufanie. Łomonosow nie wprowadza tego typu pytania-cytatu.

W analizowanych psalmach spotykamy także inne środki stylistyczne, które pełnią funkcję ozdobną. Należą do nich choćby powtórzenia. Często przyjmują one formę paralelizmu, charakterystycznego dla oryginalnych psalmów. Spójrzmy na poniższe powtórzenia-anafory. Podkreślają one, że niezależnie od okoliczności, w jakich znajduje się człowiek, Bóg może go zbawić:

Господь – Спаситель мне и свет:
Кого я убоюсь?
Господь сам жизнь мою блюдет:
Кого я устрашуся? (Л126)

Kiedy mię starość zgrzybiała pochyli,
Nie odrzucaj mię od oblicza twego;
Kiedy się z czasem moc moja wysili,
Nie zostawiaj mię, mój Boże! samego. (K70)

O tym, że tylko Bogu można zaufać, mówi tekst *Psalmu 145*. Zastosowany w nim paralelizm służy uzasadnieniu tezy, że nie należy darzyć zaufaniem człowieka, nawet władcy. Wprowadzono tu paralelizm syntetyczny, gdyż druga część wypowiedzi uzupełnia pierwszą:

Łomonosow	Karpiński
Никто не уповай вовеки На тщетну власть Князей земных: Их те ж родили человеки, И нет спасения от них. (Л145)	Nie dufajcie Panom ziemi, Nie będziecie z nich wspartemi, Ni z synów ludzkich ramienia, Bo w nich nie masz ocalenia. Oni także śmierci dziatki, Wrócą do ziemi swej matki, I ze skonaniam godziną, Dumnie ich myśli przeminą. (K145)

W tłumaczeniu rosyjskim paralelizm ten jest bardziej widoczny niż w polskim, natomiast w tekście polskim obraz jest bardziej rozwinięty. Nie można oczekiwać zbawienia od ludzi, nie tylko dlatego, że są „urodzeni przez ludzi”, o czym pisze też Łomonosow (*Их те ж родили человеки*), ale dlatego, że są śmiertelni (*śmierci dziatki*).

Karpiński i Łomonosow posługują się w swoich tłumaczeniach także wyliczeniem. Figura ta jest osią konstrukcji *Psalmu 14*. W odpowiedzi na pytanie o to, jaki człowiek zasługuje, by mieszkać w domu Boga, wyliczone zostają szczegółowo zasady, których musi on przestrzegać:

Łomonosow	Karpiński
Господи, кто обитает В светлом доме выше звезд? Кто с тобою населяет Верх священный горних мест? Тот, кто ходит непорочно, Правду навсегда хранит И нелестным сердцем точно, Как устами, говорит;	Panie! kto mieszkać w twoim domu będzie? Lub kto na górze twej świętej usiedzie? Ten, który chodzi bez zmayı; ten, który Drogą praw twoich tej dosięga góry. Który tak mówi jak mu serce gada, I nie zna, co jest na języku zdrada. Który bliźniego niczem nie zakrwawił, Ani potwarcom ucha nie nadstawił.

Кто языком льстить не знает, Ближним не наносит бед, Хитрых сетей не сплетает, Чтобы в них увяз сосед; Презирает всех лукавых, Хвалит вышнего рабов И пред ним душою правых Держится присяжных слов; В лихву дать серебро стыдится, Мзды с невинных не берет. Кто так жить на свете тшится, Тот вовеки не падет. (Л14)	Złośliwy człowiek przed jego obliczem Wzgardy jest celem i staje się niczem; A tych uwielbia i czcą darzy swoją, Którzy czczą Boga, którzy go się boją. Ten, co się w słowie bliźniemu uści, Lichwą na biednym nie szuka korzyści, Ani daru weźmie od krzywdzącej strony, Ten z tobą siądzie nigdy niewzruszony. (K14)
---	--

Łomonosow, który w swoim tłumaczeniu stosuje więcej określeń Boga niż Karpiński, także umieścił je w postaci wyliczenia na początku *Psalmu 70*:

Благословен **Господь мой Бог**,
Мою десницу укрепивый
И персты в брани научивый
Согреть врагов взнесенный рог.

Заступник и Спаситель мой,
Покров, и милость, и отрада,
Надежда в брани и ограда,
Под власть мне дал народ святой. (Л70)

Wyliczenie to łączy się z prośbą o pomoc, a przywołanie atrybutów Boga pełni funkcję perswazyjną, ma nakłonić Boga do działania. W analizowanych polskich psalmach wyliczenie nie występuje w tej funkcji.

Podsumowując tę część artykułu, zauważmy, że obaj poeci stosują tropy stylistyczne służące hieratyzacji. Ze względu na ograniczone ramy tekstu przedstawiliśmy tylko najbardziej charakterystyczny materiał¹⁷.

W dalszej części zaprezentujemy wybraną leksykę analizowanych psalmów. W tłumaczeniach Łomonosowa będzie to słownictwo cerkiewne. Posługiwanie się nim przez rosyjskiego poetę nadaje tekstowi podniosłość. Znaczenie słów podajemy za słownikiem języka cerkiewnego (Дьяченко 1998).

¹⁷ Więcej o tropach w tych tekstach pisali np. П. Е. Бухаркин (2011: 6–18) i J. Gorzelana (2006: 138–157).

Przede wszystkim zwraca uwagę słownictwo cerkiewne należące do pola semantycznego części ciała. Jego użycie w tekście często odnosi się do Boga przedstawianego antropomorficznie: *длань* ‘dłoń’ (Л143), *око* (*очи*) ‘oko’ (Л34), *персть* ‘palec’ (Л143), *десница* ‘prawica’ (Л126) i *уста* ‘usta’ (6×), z którymi wiąże się znaczeniowo rzeczownik *гласъ* ‘głos’ (4×), np.: „От **уст** да устремится **глас**” (Л170), a także pochodzący od niego czasownik *гласить* ‘głosić’ (Л34).

Występują też rzeczowniki pochodzące z języka cerkiewnego dotyczące innych znaczeń: *раб* ‘więzień, sługa, niewolnik’ (3×), *мрежа* ‘sieć, niewód’, *прахъ* ‘proch, pył’ (3×), *дщерь* ‘córka’ (1×), *престол* ‘tron’ (1×), *хула* ‘pejoratywnie oszczerstwo, oskarżenie’ (1×), *злато* ‘złoto’ (1×), np.:

Одеждой **дщери** их блистают,
Как **златом** испещренный храм. (Л143)

Сие гонение ужасно
Да оскорбит за злобу их,
Что, злясяна меня напрасно,
Скрывали **мрежу** злб своих. (Л34)

Да сильный гнев твой злых восхитит,
Как бурным вихрем легкий **прах**. (Л34)

Да на главу их обратятся
Коварства, плевы и **хула**. (Л170)

Господь упавших возвышает
И любит праведных **рабов**. (Л145)

Услыши, Господи, мой **глас**,
Когда к тебе взываю,
И сохрани на всякий час. (Л126)

W ostatnim przykładzie warto zwrócić uwagę na cerkiewizm *часъ* ‘czas’ (2×). Tworzy on związek *всякий час* ‘każdy czas’. Wyrażenie to występuje dwukrotnie w pozycji rymowej ze słowem cerkiewnym *гласъ* ‘głos’, tworząc wyrazisty jamb (Л126, Л170). Umieszczenie dwóch cerkiewizmów w pozycji rymowej przykuwa uwagę odbiorcy.

Łomonosow wykorzystuje też inne słowa cerkiewne, pełniące funkcję partykuł: *дабы* ‘żeby’ (Л134), *доколе* ‘jakże długo’ (Л134), *ныне* ‘teraz’ (Л134), *наки* ‘znów’ (Л143), *кунно* ‘razem, wspólnie’ (Л170). Formy te wprowadzają klimat dawności i dostojęstwa.

Stosowanie słów z języka cerkiewnego, zgodnie z intencją Łomonosowa, dodawało powagi tłumaczeniom psalmów. W Polsce w XVIII wieku językiem liturgii była łacina, ale poeci nie używali jej w funkcji uwznioślenia. Zamiast tego stosowali archaizmy – najczęściej językowe formy XVI-wiecznej polszczyzny, tj. polszczyzny tzw. złotego wieku. W przeanalizowanych psalmach Karpińskiego nie spotykamy archaizmów, chociaż autor korzystał z tłumaczenia Jana Kochanowskiego (Kwoczyński 1907). Oświeceniowy poeta celowo modernizował tekst psalmów, aby był zrozumiały przez współczesnych odbiorców, również niewykształconych, jak podkreślał we wstępie do swego tłumaczenia:

[...] starałem się, ażeby to tłumaczenie moje było jak najwierniejsze i łatwo zrozumiane, dlatego [...] miałbym nadgodę, żeby te ustawicznie modlące się ofiary, Bogu przy klasztorach Panny poświęcone, nie w języku łacińskim, którego nie rozumieją, Psalmi Dawida w godzinach swoich odmawiały; ale raczej w ojczystym swoim języku. Aby tak odmawiana modlitwa, będąc od nich jak być powinna zrozumiała, wzruszyła im serce do tego Boga, którego dzisiaj tylko ustami chwałą (Karpiński 1786: 6–7 [nlb]).

Na płaszczyźnie leksyki Karpiński troszczył się nie o wzniosłość tłumaczenia, ale o jego prostotę. Kształt stylistyczny był podporządkowany komunikatywności (Gorzelana 2006: 275–317).

Obaj poeci w swoich tekstach wprowadzali hieratyzm, ale w różnym nasileniu. Posługiwali się środkami stylistycznymi, m.in.: metaforami, porównaniami, pytaniami retorycznymi i powtórzeniami. Psalmi Łomonosowa ponadto zawierają słowa pochodzące z języka cerkiewnego, które dodają im patosu i godności. Karpiński nie stosuje natomiast archaizmów, które są stylistycznymi odpowiednikami słów cerkiewnych w języku rosyjskim. Z tego względu teksty polskiego poety, dążącego do prostoty, są mniej hieratyczne niż teksty Łomonosowa.

3. Wnioski

Podsumowując, należy podkreślić, że przeanalizowane tłumaczenia psalmów są podobne. Wynika to z faktu, że są one tłumaczeniami tego samego tekstu wyjściowego (napisanego prozą), który traktowany był przez tłumaczy jako tekst natchniony. Tłumaczenia psalmów, jak wszystkie teksty religijne, charakteryzują się sakralnością. Porównując teksty polskie i rosyjskie, zauważyliśmy bardziej rozwinięte pole leksykalne dotyczące określeń Boga u rosyjskiego

poety oraz więcej użyć przez niego leksemu *święty*. Natomiast inne pola semantyczne związane z sakralnością są podobne u obu tłumaczy. Tłumaczenie Karpińskiego wykazuje większą zależność od tekstu oryginalnego przez wprowadzenie rzeczownika *calopalenie* i imienia króla Dawida. Psalm, zaliczający się do gatunku ody, charakteryzuje się występowaniem wielu środków stylistycznych. Obaj poeci stosują podobne figury stylistyczne. Łomonosow ponadto wykorzystuje w swym tłumaczeniu stare słowa, stosowane w języku cerkiewnym – i to stanowi zasadniczą różnicę między jego tłumaczeniem a przekładem Karpińskiego, który dążąc do prostoty, unika archaizmów. Przyjmujemy, że różnica w nasyceniu tekstów elementami hieratycznymi przez poetów jednej epoki wynika z ich programów poetyckich.

Literatura

- Bajerowa I., 1988, Rola języka religijnego we współczesnym polskim języku religijnym. – *O języku religijnym. Zagadnienia wstępne*, red. M. Karpluk, J. Sambor, Lublin, s. 5–20.
- Bieńkowska D., 2002, *Polski styl biblijny*, Łódź.
- Chachulski T., 2005, Wprowadzenie do lektury. – F. Karpiński, *Wiersze zebrane*, cz. 1, wyd. T. Chachulski, Warszawa, s. 5–28.
- Gorzelana J., 2006, *Właściwości językowo-stylistyczne poezji religijnej Franciszka Karpińskiego*, Zielona Góra.
- Gorzelana J., 2016, *Swoistość stylistyczno-językowa poezji religijnej okresu oświecenia*, Zielona Góra.
- Gorzelana J., 2020, Jeden tekst czy dwa? Tłumaczenie Psalmu 26 Franciszka Karpińskiego i Michaiła Wasiljewicza Łomonosowa. – *Studia słowiańskie. Język, kultura i literatura 2*, red. M. Łuczyk, N. Bielniak, A. Łazar, Zielona Góra, s. 73–81.
- Klimowicz M., 1972, *Oświecenie*, Warszawa.
- Karpiński F., 1786, Psalterz Dawida na nowo przetłumaczony. – Tenże, *Zabawki wierszem i prozą*, t. 5–6, Warszawa.
- Karpiński F., 1806, O wymowie w prozie albo wierszu. – Tenże, *Dziela wierszem i prozą*, t. 4, Warszawa.
- Kwoczyński P., 1907, *Psalterz Karpińskiego i jego stosunek do Psalterza Kochanowskiego*, Lublin.
- Langkammer H., 2001, *Mały słownik biblijny*, Wrocław.
- Lewicki R. (Левицкий Р.), 2002, *Христианство. Русско-польский словарь. Чрезъсѣянство. Словник росыјско-польски*, Warszawa.
- Liber Psalmorum*, <http://vulsearch.sourceforge.net/html/Ps.html> (dostęp: 01.05.2019).
- Linde S. B., 1807–1812, *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, Warszawa.

- Magryś R., 2010, Retoryczny kształt rozprawy Franciszka Karpińskiego „O wymowie w prozie albo wierszu”, *„Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Filologiczna. Historia Literatury”*, 5, nr 65, 2010, s. 96–110, http://ifp.univ.rzeszow.pl/tematy_i_konteksty/hist_lit_5/R.MAGRYS_HL5.pdf (dostęp: 29.04.2019).
- Makuchowska M., 2017, O wzniosłości w dyskursie religijnym (z perspektywy słownictwa), *„Stylistyka”*, t. 17, s. 251–268.
- Mistrík J., 1992, Religiozny štýl, *„Stylistyka”*, t. 1, s. 82–89.
- Pisarek W., 1967, Pojęcie pola wyrazowego i jego użyteczność w badaniach stylistycznych, *„Pamiętnik Literacki”*, t. 58, z. 2, s. 493–516.
- Wojtak M., 1992, O początkach stylu religijnego w polszczyźnie, *„Stylistyka”*, t. 1, s. 90–97.
- Бабич Н., 2000, Українська мова в релігійному (конфесійному) стилі (історія, сучасний стан, перспектива). – *Мови piękno wielorakie (Gatunki mowy i ich ewolucja)*, red. D. Ostaszewska, Katowice, s. 246–255 [Babich N., 2000, *Ukrains'ka mova v religijnomu (konfesiynomu) stili (istoriya, suchasnyi stan, perspektiva)*. – *Мови piękno wielorakie (Gatunki mowy i ich ewolucja)*, red. D. Ostaszewska, Katowice, s. 246–255].
- Бухаркин П. Е., 2011, Духовная ода М. В. Ломоносова: Литературный контекст и религиозное содержание, *„Христианское чтение”*, № 38, s. 6–18 [Bukharkin P. Ye., 2011, *Dukhovnaya oda M. V. Lomonosova: Literaturnyy kontekst i religioznoye sodержaniye*, *„Khristsianskoyechteniyе”*, nr 38, s. 6–18].
- Бухаркин П. Е., 2016, О проблематике Духовных од М. В. Ломоносова, *„Russian Literature”*, vol. 75, Issue 1–4, s. 57–69 [Bukharkin P. Ye., 2016, *O problematikiye Dukhovnykhod M. V. Lomonosova*, *„Russian Literature”*, vol. 75, Issue 1–4, s. 57–69].
- Дьяченко Г., 1998, *Полный церковно-славянский словарь*, t. 1–2, Москва [D'yachenko G., 1998, *Polnyu tserkovno-slavyanskiy slovar'*, t. 1–2, Moskva].
- Гадомски А., 2017, Решение проблемы религиозного языка и стиля в славянской теолингвистике, *„Stylistyka”*, t. 26, s. 229–250 [Gadomski A., 2017, *Resheniye problemy religioznogo yazyka i stilya v slavyanskoj teolingvistikiye*, *„Stylistyka”*, t. 26, s. 229–250].
- Ломоносов М. В., 1965, *Полное собрание сочинений*, вступительная статья, подготовка текста и примечания А. М. Морозова, т. 7-й., Москва–Ленинград [Lomonosov M. V., 1965, *Polnoye sobraniye sochineniy, vstupitel'naya stat'ya, podgotovka teksta i primechaniya* A. M. Morozova, t. 7, Moskva–Leningrad].
- Markunas A., 1994, *Истоки и сущность русскогo православия. Хрестоматия*, Poznań [Markunas A., 1994, *Istoki i sushchnost' russokgo pravoslaviya. Khrestomatiya*, Poznań].

- Новиков Л. А., ред., 1987, *Современной русской язык. Теоретический курс. Лексикология*, Москва [Novikov L. A., red., 1987, *Sovremennoy russkoy yazyk. Teoreticheskiy kurs. Leksikologiya*, Moskva].
- Псалтирь на церковнославянском языке*, http://www.my-bible.info/biblio/bib_tsek/psaltir.html#g1 (dostęp: 01.05.2019) [*Psaltir' na tserkovnoslavyanskom yazyke*, http://www.my-bible.info/biblio/bib_tsek/psaltir.html#g1] (dostęp: 01.05.2019).
- Тимофеев Л. У., Тураев С. В., ред., 1974, *Словарь литературоведческих терминов*, Москва [Timofeyev L. U., Turayev S. V., red., 1974, *Slovar' literaturovedcheskikh terminov*, Moskva].
- Ушаков А. Н., ред., 1994, *Толковый словарь русского языка*, т. 1–4, Москва [Ushakov A. N., red., 1994, *Tolkovyy slovar' russkogo yazyka*, t. 1–4, Moskva].

Sacredness and hieratism as features of religious poetry in the Enlightenment (the example of paraphrasing the psalms of Mikhail Lomonosov and Franciszek Karpiński)

The article compares two Enlightenment translations of psalms made by Lomonosov (into Russian) and Karpiński (into Polish). Their authors used their own sense of a translation method, which allowed them to identify the determinants of style characteristics specific to each translator-poet. The sacredness and hieratism characteristic of the psalm genre were realized by the use of various stylistic means. When identifying the determinants of sacredness, a reference was made to semantic fields, presenting lexis from the sphere of the sacred and profane (e.g. such terms as Absolute and man). Analyzing the determinants of hieratism, the focus was placed on stylistic clues and vocabulary. Translations based on one source show differences, e.g. in the number of terms referring to the Absolute and in the use of archaic forms. The differences result, among others, from the poetry programs of each translator. The author of this study also reminds that during the Enlightenment, in both Poland and Russia, religious poetry developed, and the religious work of Lomonosov, who was an outstanding scientist, proves that there is no contradiction between being devoted to the development of science and faith in God.

Key words: *style, psalms, sacredness, pathos, archaism*